

EDYTA ZAWADZKA

OBRAZ RODZINY ZNAJDUJĄCY ODZWIERCIEDLENIE
W KARCIE PRAW RODZINY

WPROWADZENIE

Pojęcie rodziny występuje zarówno na gruncie refleksji o charakterze teoretyczno-empirycznym, jak i w dyskursie społecznym powiązany z wzajemnie warunkującymi się kontekstami politycznymi, światopoglądowymi, profesjonalnymi, edukacyjnymi czy biograficznymi. Implikacją zarówno wspomnianej wielości i specyfiki przestrzeni pojawiania się analizowanego terminu, jak i złożoności form życia rodzinnego (por. np. Szlendak, 2010) oraz przemian dotyczących rodziny (por. np. Błasiak, 2019; Brągiel, Matyjas i Segiet, 2021) jest pluralizm ujęć jej dotyczących. Nadawane jej znaczenie nie jest kwestią błahą czy przedmiotem wyłącznie naukowych dywagacji, wpływa bowiem na życie w niej, formułowane wobec niej oczekiwania i zadania, ocenę jej funkcjonowania czy podejmowane wobec niej działania. Prowadzenie rozważań dotyczących obrazów rodziny znajdujących odzwierciedlenie w dokumentach mających charakter normatywno-inspiracyjno-implementacyjny, wydaje się zatem niezmiennie pedagogicznie istotne tak poznawczo, jak i praktycznie.

Celem analiz prowadzonych w niniejszym tekście jest dokonanie charakterystyki wariantu postrzegania rodziny, który wyraża – jak zauważają jego twórcy – myśl Kościoła Katolickiego. Uzasadniając wybór *Karty Praw Rodziny* jako źródła rekonstruowanego obrazu rodziny niezbywalne jest odniesienie się

Dr EDYTA ZAWADZKA – Zakład Teoretycznych Podstaw Pedagogiki i Dyskursów Edukacyjnych, Instytut Pedagogiki; Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej; adres do korespondencji: ul. Szczęśliwicka 40, 02-353 Warszawa; e-mail: ezawadzka@aps.edu.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6100-6607>.

do kilku tez wskazujących na wagę analiz na niej opartych. Pierwsza z nich wyraża się w stwierdzeniu, że celem *Karty* jest przedstawienie wszystkim osobom (niezależnie od ich przekonań religijnych) pełnej i uporządkowanej koncepcji podstawowych praw, ale również pośrednio właściwości rodziny jako naturalnej i powszechnej społeczności. Kolejna wiąże się z wątkami antropologicznymi stanowiącymi przesłanki założeniowe treści dokumentu. Ponadto *Karta* stanowi syntezę podejść zarówno reprezentujących myśl Kościoła, jak i inspirowanych poglądami wspólnot międzynarodowych oraz skierowana jest nie tylko do rządów państw i organizacji rządowych odpowiedzialnych za respektowanie i propagowanie niezbywalnych praw rodziny, lecz także do samych rodzin.

Podobna tematyka podejmowana była w artykule Z. Babickiego (2021) zatytułowanym *Rodzina w świetle Karty Praw Rodziny*. Jednakże jego lektura skłania do sformułowania wniosku, że teksty oparte są na odmiennych założeniach. Wydaje się bowiem, że w tekście Babickiego treść *Karty Praw Rodziny* traktowana jest jako inspiracja do formułowania konstatacji dotyczących współczesnej rodziny, jej problemów, praw i wyzwań stojących przed nią, podczas gdy ten tekst skoncentrowany jest na zrekonstruowaniu pola semantycznego pojęcia „rodzina” wpisanego w treść dokumentu i jego interpretacji w świetle wiedzy familiologicznej.

RAMY TEORETYCZNE PROWADZONYCH ANALIZ

W tej części tekstu podjęto starania ukierunkowane na przedstawienie zagadnień teoretycznych przyczyniających się do powstania charakterystyki rodziny jako konstruktów teoretycznych. W tym sensie istotne jest zaakcentowanie, że ze względu na objętość oraz cele artykułu, autorka konstruując wywód nie stawiała przed sobą zadania stworzenia holistycznej mapy sposobów ujmowania rodziny w naukach społecznych zawierającej wszystkie aspekty zakorzenione w zróżnicowanych paradygmatycznie, ontologicznie i epistemologicznie koncepcjach teoretycznych. Skoncentrowano się raczej na tych wątkach, które ze względu na swój typologiczny i/lub syntetyzujący wymiar, mogą stanowić wartościową interpretacyjnie ramę dla wniosków uzyskanych w procesie badań empirycznych.

Zagadnieniem podstawowym są trzy funkcjonujące w literaturze sposoby ujmowania rodziny – jako pierwotnej grupy społecznej, instytucji społecznej oraz wspólnoty duchowej, warunkujące zarówno specyfikę jej bycia, jak i rea-

lizowane w niej i przez nią zadania. W pierwszym z podejść rodzina postrzegana jest jako podstawowe środowisko życia człowieka, w którym kształtuje on swoją osobowość i dążenia, system aksjologiczny oraz uczy się reguł współżycia społecznego i wzorów kulturowych. Ponadto jest ona stałym punktem odniesienia, dzięki któremu możliwa jest interpretacja świata, jego zrozumienie oraz ustosunkowanie się do informacji płynących ze środowiska zewnętrznego. Innymi cechami podstawowymi tak ujmowanej rodziny są m.in. stosunkowo wysoka trwałość, stabilność i bezpośredniość kontaktów pomiędzy członkami rodziny, a także ich ukierunkowanie na wzajemną pomoc i opiekę, mała liczba członków rodziny pełniących różne role, silnie poczucie przynależności oraz głębokie więzi emocjonalne pomiędzy osobami składającymi się na nią (Adamski, 2003; Kwak, 2003). U podstaw postrzegania rodziny w drugim ujęciu, czyli jako instytucji społecznej, sytuuje się jej umiejscowienie w społeczeństwie, a także jej rola w nim. A. Kwak (2003) w analizie rodziny zwraca uwagę na trzy czynniki: jej formalne ustanowienie, funkcjonowanie według określonych norm społecznych oraz realizację funkcji istotnych z punktu widzenia społeczeństwa. Natomiast w trzecim ujęciu akcentującym duchowy wymiar rodziny przypisuje się jej następujące właściwości: „zażyłość; poufałość zakładająca potrzebę obecności i udzielania się wynikającego ze zrozumienia wspólnoty interesów, działań, planów i oczekiwań członków rodziny; płodność-będącą konsekwencją miłości i pełnego oddania małżonków; duchowość wynikająca z zażyłości i płodności” (Adamski, 2003, s. 307).

Innym zagadnieniem istotnym zarówno w kontekście wielości sposobów rozumienia rodziny, wspomnianego już pluralizmu form życia rodzinnego, jak i przemian współczesnej rodziny, jest typologia podejść wobec definiowania rodziny. Dla dokonania ich charakterystyki posłużono się propozycją Larsona, Goltza oraz Hobarta (1994), na których powołuje się K. Slany (2002). Po pierwsze, podejście strukturalne, w którym akcentuje się skład tej grupy. W kolejnym – funkcjonalnym – za istotne uznaje się cele i funkcje, które przypisuje się rodzinie. Trzeci sposób określania rodziny nazywany jest inkluzyjnym czy też otwartym. Najważniejszymi elementami tak ujmowanej rodziny są relacje, związki pomiędzy członkami rodziny, ich motywacje i preferencje. Jako ostatnie wymieniane jest podejście uniwersalne, którego elementami konstytutywnymi są: postrzeganie rodziny jako normatywnie określonej grupy pokrewieństwa oraz wypełnianie przez nią zadań o charakterze prokreacyjnym i socjalizacyjnym.

Niezależnie od różnych ujęć rodziny, zagadnieniem cechującym się wysokim stopniem uniwersalności są przypisywane jej funkcje: reprodukcyjna

(nazywana również prokreacyjną), socjalizacyjna (łączona często z wychowawczą), opiekuńcza (lub opiekuńczo-zabezpieczająca), emocjonalna (emocjonalno-ekspresyjna), seksualna, ekonomiczna (lub materialno-ekonomiczna), stratyfikacyjna, identyfikacyjna, integracyjno-kontrolna (lub legalizacyjno-kontrolna), rekreacyjno-towarzyska, kulturalna, religijna (por. Łobocki, 2006; Szlendak, 2010; Tyszka, 2001). Wydaje się, że ich nazwy mają charakter eksplikacyjny i w sposób właściwy opisują ich ideę, co stanowi podstawę do decyzji dotyczącej braku opisywania specyfiki każdej z nich.

Innym zagadnieniem niezbędnym do stworzenia odpowiedniego tła teoretycznego dla analiz empirycznych podejmowanych w dalszej części jest rodzicielstwo. Danuta Opozda (2019) postrzega je jako długotrwały proces rozpoczynający się znacznie wcześniej niż poczęcie i urodzenie dziecka (rodzicielstwo projektowane) i składający się ze zróżnicowanych ideowo etapów. Innymi cechami rodzicielstwa są: ciągłość i nieodwracalność, całościowość i wieloaspektowość więzi łączących rodzica i dziecko sytuowanych na tle relacji pomiędzy członkami rodziny, interakcyjność, wielowymiarowość, odpowiedzialność, bezinteresowność, wzajemność rozwoju rodzica i dziecka, ambiwalencja wyrażająca się w istnieniu społecznych oczekiwań i schematów pełnienia roli rodzicielskiej i jednoczesnego zróżnicowania rodzajów macierzyństwa i ojcostwa oraz subiektywności i podmiotowości w zakresie wzorów i wzorców realizacji roli matki/ojca (por. Błasiak, 2019; Brągiel, Matyjas i Segiet, 2021; Opozda, 2019). Niezależnie od zróżnicowanych sposobów pełnienia analizowanej roli, za zadania matki/ojca o charakterze uniwersalnym, w znacznym stopniu tożsamy i wynikających z funkcji rodziny, uznać można: wychowanie i opiekę wobec dzieci, zaspokajanie ich rozmaitych (materialnych, fizycznych, psychicznych) potrzeb, stwarzanie im właściwych warunków do rozwoju i osiągnięcia dojrzałości, podejmowanie działań pozwalających na przystosowanie się oraz emancypację, kontrolę zachowania syna/córki, stawianie pewnych granic oraz budowanie umiejętności samokontroli, stwarzanie warunków do samorealizacji oraz przygotowanie do dorosłości i osiągnięcia samodzielności (por. Hoghugh, 2004; Opozda, 2019).

Rodzicielstwo jest fenomenem społecznym, którego dotyczą złożone przekształcenia uwarunkowane wielością wzajemnie przenikających się czynników. Spośród najważniejszych z nich należy wymienić zaangażowanie obojga rodziców w życie rodzinne i wychowanie dziecka utożsamiane z podmiotową relacją z nim, łączenie aktywności rodzicielskiej z zawodową; współdzielenie przez matkę i ojca odpowiedzialności za losy dziecka; zliberalizowanie oczekiwań społecznych wobec matek i ojców (brak wymagania perfekcji w procesie

bycia matką/ojcem), a także postrzeganie roli rodzicielskiej w perspektywie kompetencyjnej (wymagającej pozyskiwania i doskonalenia wiedzy i umiejętności z nią związanych (por. Adamski, 2021; Kubicki, 2009; Sikorska, 2009; Smedts, 2008).

Refleksję teoretyczną stanowiącą ramę interpretacyjną uzyskanych wyników badań, postanowiono zwięździć przedstawieniem najważniejszych wątków dotyczących wychowania rodzinnego, które integrują dyskutowane wcześniej treści. Dla prowadzonych rozważań postanowiono przyjąć następującą jego definicję: „pewna ustawiczna propozycja wychowującego (rodziców, starszego rodzeństwa, dziadków, innych krewnych bądź powinowatych) skierowana na wychowywanego, którą może on odrzucić lub zaakceptować” (Tchorzewski, 1990, s. 10), której konstytutywnymi cechami jest akcentowanie szerokiego grona osób podejmujących działania o charakterze wychowawczym, a także podmiotowości osoby wychowywanej mającej prawo do wolności wyboru i współdecydowania oraz zachowującej autonomię i niezależność. Podstawowymi cechami wychowania rodzinnego są jego głębokie zakorzenienie w codzienności życia rodzinnego, dualny wymiar wyrażający się w przenikaniu się w jego ramach zarówno celowych, zaplanowanych i przemyślane działań, jak i oddziaływań będących naturalnymi elementami funkcjonowania rodziny mających wpływ na osobność jednostki, jej system wartości czy tożsamość, oparcie jego treści na potocznej wiedzy o wychowaniu posiadanej przez rodziców, komplementarność, relacyjność, prototypowość i progresywność (por. Kułaczkowski, 2011; Opozda, 2019). W literaturze przedmiotu podkreśla się, że jednym z czynników determinujących kształt wychowania rodzinnego jest kultura pedagogiczna rodziców (Kawula, 2009), ich jednostkowa wiedza o wychowaniu (Opozda, 2012), świadomość wychowawcza (Świdrak, 2013, Zawadzka, 2021) lub pedagogiczna (Wesołowska, 2019) czy subiektywne teorie wychowania (Kornadt i Trommsdorff, 1990, za: Schwarz, Schäfermeier i Trommsdorff, 2005). Niezależnie od wielości nazw, idea każdego z nich odnosi się zarówno do wiedzy rodziców dotyczącej wychowania, jego celów, metod i treści, prawidłowości rozwoju dziecka, wzorców i wartości związanych z rolami rodzicielskimi oraz wzorców jej pełnienia, jak również do umiejętności urzeczywistnianych w trakcie codziennych relacji wychowawczych z dzieckiem podbudowanych wiedzą w zakresie wskazanych wcześniej zagadnień.

METODOLOGICZNE ASPEKTY ANALIZ
ORAZ CHARAKTERYSTYKA MATERIAŁU ŹRÓDŁOWEGO

Celem sprawozdawanych w tym tekście badań uczyniono dokonanie charakterystyki postrzegania rodziny w *Karcie Praw Rodziny*. Pytanie ukierunkowujące analizę jej treści otrzymało następujące brzmienie: W jaki sposób ujmowana jest rodzina w *Karcie Praw Rodziny*?

Postanowiono, że sposobem pozwalającym na udzielenie odpowiedzi na sformułowane pytanie badawcze będzie analiza treści, która – zdaniem Klauza Krippendorpa (2004, s. 18) – pozwala na wysnuwanie z tekstów (lub innej znaczącej materii) możliwych do replikacji i ważnych dla kontekstu ich użycia wniosków. Ujmując rzecz bardziej szczegółowo, zdecydowano się posłużyć metodą analizy pola semantycznego, która – jak zauważa R. Robin (1980, za: Dudkiewicz, 2006, s. 37) – ma na celu „szukanie znaczenia tekstu, zdania, wyrazu” i „wymaga [...] pozornego rozłożenia ciągu wypowiedziowego i porządku wypowiedzi po to, by złożyć je na powrót zgodnie z czytelnością znaczącą”. W tym artykule słowem stanowiącym rdzeń analiz, tzn. pojęciem podmiotem, jest rodzina. Analiza tekstu wyraża się w zidentyfikowaniu w treści *Karty Praw Rodziny* następujących grup fraz i oraz stworzeniu z nich 6 sieci:

- ekwiwalentów, czyli słów tożsamych znaczeniowo z pojęciem kluczem, mogącym je potencjalnie zastąpić;
- określeń, czyli słów będących epitetami, cechami czy wyrażeniami charakteryzującymi rodzinę;
- asocjacji, czyli skojarzeń z pojęciem stanowiącym rdzeń analiz;
- opozycji, czyli słów stanowiących przeciwieństwo słowa klucza;
- działań podmiotu (rodziny), czyli aktywności podejmowanych przez rodzinę i ich skutków;
- działań wobec podmiotu, czyli aktywności podejmowanych w stosunku do rodziny i na jej rzecz lub sposobów wpływania na nią (por. Barankiewicz, Bogdańska-Maciak, Perkowska-Klejman, Zduńczyk i Żurek, 2021; Sekścińska i Piórkowska, 2020).

Wydaje się, że wzajemna odrębność każdej z grup, pozwala na szczegółowe oraz holistyczne, a przez to wartościowe poznawczo, zidentyfikowanie znaczeń pojęcia rodziny znajdujących odzwierciedlenie w *Karcie Praw Rodziny*.

Materiał źródłowy stanowiła *Karta Praw Rodziny* wydana przez Stolicę Apostolską 22.10.1983 roku. Składa się z Wprowadzenia, Wstępu, 12 artykułów oraz Źródeł i materiałów. Jak zauważa A. Grześkowiak (1992) jest ona usystematyzowanym, jednorodnym dokumentem przygotowanym na wzór

międzynarodowych aktów praw człowieka. Jak zwerbalizowano we Wprowadzeniu do *Karty* nie jest ona „wykładem teologii dogmatycznej czy moralnej na temat małżeństwa i rodziny, chociaż wyraża myśl Kościoła w tej dziedzinie”.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ – POLE SEMANTYCZNE POJĘCIA RODZINA W *KARCIE PRAW RODZINY*

W tej części tekstu zaprezentowane zostaną wyniki przeprowadzonej analizy, tzn. przedstawione zostanie 6 grup, niekiedy wzajemnie ze sobą powiązanych i wynikających z siebie, komponentów pola semantycznego terminu rodzina znajdujących odzwierciedlenie w *Karcie Praw Rodziny*. Ich synteza dokonana w zakończeniu pozwoli na udzielenie odpowiedzi na sformułowane pytanie badawcze.

Nasylenie treści analizowanego dokumentu słowami/zdaniami/frazami możliwymi do przypisania do każdej z 6 sieci nie jest symetryczne. W analizowanym dokumencie dominują asocjacje, następnie możliwe jest zidentyfikowanie wielu działań podmiotu, kilku ekwiwalentów, określeń i działań wobec podmiotu oraz pojedynczej niewyrażonej explicite opozycji.

Zgodnie z założeniami wybranej metody badawczej, jak również w celu nadania tej części logicznej struktury, rozpoczęto od analizy ekwiwalentów pojęcia rodziny. W treści *Karty Praw Rodziny* (Wstęp, Art. 1, 2), rodzina utożsamiana jest z zalegalizowanym, mającym wymiar naturalny związkiem kobiety i mężczyzny, opartym na nierozzerwalnej więzi małżeństwa, które zawierane jest dobrowolnie przez osoby będące w odpowiednim (nieokreślonym w dokumencie) wieku oraz posiadające niezbędne do jego zawarcia zdolności (również niesprecyzowane). Pojęcia rodziny i małżeństwa w dokumencie współwystępują ze sobą lub są używane zamiennie. Ponadto w treści dokumentu (Art. 1) zasygnalizowano, że „związki pozamałżeńskie nie mogą być stawiane na równi z małżeństwami zawartymi w sposób właściwy” (czyli w sposób formalny i publiczny – E. Z.)

Analiza treści dokumentu pozwala na sformułowanie wniosku, że utożsamianie rodziny jedynie z posiadającym wskazane powyżej właściwości związkiem dwóch osób byłoby symplifikacją – dostrzegalne jest bowiem, że jej niezbywalnym komponentem są również dzieci. We Wstępie czytamy bowiem, że małżeństwo powinno być otwarte na przekazywanie życia oraz, że jest jedyną instytucją, której powierzono misję przekazywania życia. Co więcej warto zaakcentować, że kobieta i mężczyzna mają prawo do decydowania o czasie

narodzin i liczbie dzieci (Art. 3), jednakże w treści dokumentu brakuje wyrażonych *explicite* odniesień do ich uprawnień do posiadania/nieposiadania dzieci, choć w Artykule 3 wszelkie poczynania innych podmiotów zmierzające do ograniczenia sposobu małżonków w zakresie podejmowania decyzji dotyczących potomstwa, uznaje się za obrazę godności ludzkiej i sprawiedliwości. Prawomocna wydaje się zatem konstatacja, że w *Karcie Praw Rodziny*, jako rodzinę rozumie się małżeństwo i ich dzieci. Skład rodziny uzupełniają osoby starsze, którym należy zapewnić miejsce właśnie w rodzinie lub w innych instytucjach pozwalającym im na godne i zakładające uczestnictwo społeczne, życie (Art. 9).

Obok omówionych powyżej ekwiwalentów, rodzina jest nazywana instytucją (por. Wprowadzenie, Wstęp, Art. 6), jednakże brak jest w tekście wątków umożliwiających zrekonstruowanie znaczenia przypisywanego temu pojęciu, a przez to formułowanie wniosków dotyczących jego spójności z przedstawionym w części teoretycznej konceptem ujmowania rodziny jako instytucji społecznej.

Elementem dopełniającym sposób postrzegania rodziny w analizowanym dokumencie jest grupa jej określeń, które cechują się wewnętrznym zróżnicowaniem. Pierwszą ich kategorię stanowią przymiotniki odpowiadające na pytanie jaka jest rodzina. Jednym z ważniejszych epitetów wskazujących na wariant rodziny znajdujący odzwierciedlenie w *Karcie Praw Rodziny* i przynajmniej częściowo determinujący jej treść, jest określenie rodziny jako chrześcijańskiej. W tym kontekście warto wspomnieć, że jej twórcy wyraźnie werbalizują, że wizja chrześcijańska jest czynnikiem mającym wpływ na funkcjonowanie rodziny („jest w niej obecna jako światło objawienia Bożego, które oświeca naturalną rzeczywistość rodziny”; Wprowadzenie). Niezbywalnymi cechami rodziny są niezależność, intymność, integralność i stałość, co stanowi przesłankę do konieczności ich uznawania i wspierania przez władze publiczne (Art. 6).

Inny rodzaj określeń rodziny to te doprecyzowujące sposób jej rozumienia wyłaniający się w procesie analizy ekwiwalentów. I tak rodzina jest naturalną i powszechną społecznością, która cechuje się pierwotnością wobec społeczeństwa czy innych wspólnot (Wprowadzenie). Wydaje się, że w konsekwencji powyższego, posiada ona swoją misję (szerzej opisaną w dalszej części tekstu), w której wypełnianiu nie może być ona zastąpiona przez inne agendy czy podmioty (Wprowadzenie). Niezależne od tego, że w *Karcie Praw Rodziny* czyni się rozróżnienie na rodzinę wielką i małą, nie dokonywane jest wartościowanie czy priorytetyzowanie którejs z nich (Art. 6). Trzeci rodzaj określeń

to te nakreślające jej specyfikę. Wśród nich wymienić należy, że jest ona miejscem spotkania się pokoleń (Wstęp).

Wśród asocjacji dominującą liczbę fraz stanowią te odnoszące się do praw rodziny, co w kontekście tematyki analizowanego dokumentu jest uzasadnione. We Wstępie dokumentu zasygnalizowane jest, że korespondują one z prawami człowieka/ludzkimi, które pomimo przypisania ich jednostce, mają wymiar społeczny i urzeczywistniają się w rodzinie. Co więcej w odniesieniu do praw dzieci w zakresie opieki społecznej i troski o holistyczny rozwój mają one charakter uniwersalny, tzn. dotyczą wszystkich niezależnie od tego czy dziecko wychowywane jest w zalegalizowanym czy pozamałżeńskim związku (Art. 4). Wśród najważniejszych praw rodziny wymienić należy: prawo do: rozwoju; wychowywania dzieci zgodnie ze swoim światopoglądem i z uwzględnieniem tradycji kulturalnych; podejmowania decyzji dotyczących edukacji własnych dzieci (również w zakresie treści o charakterze religijnym i światopoglądowym); współdziałania ze szkołą w procesie wychowywania dzieci; stawiania wymagań środkom masowego przekazu w zakresie budowania społeczeństwa i wspierania systemu aksjologicznego rodziny; rozwoju, życia religijnego oraz głoszenia swoich poglądów; realizacji funkcji społecznej i politycznej; zrzeszania się; formułowania wobec władz publicznych oczekiwań dotyczących polityki rodzinnej i podejmowania działań o charakterze niedyskryminującym wpływających na prawne, ekonomiczne i społeczne funkcjonowanie rodziny, a także wsparcia rodziny w sytuacjach trudnych (Art. 5-11). Analiza dokumentu pozwala na sformułowanie tezy, że przyznawanie, ochrona i przestrzeganie praw rodziny uzasadnione jest kolejną asocjacją, tzn. jej dobrem (Art. 8). Dodatkowo rodziny migrantów posiadają prawo do poszanowania ich kultury, działań wspierających ich integrowanie się ze społeczeństwem, połączenia się z członkami rodziny zamieszkującymi w innych miejscach (Art. 12)

Ważną grupę asocjacji stanowią te dotyczące jej misji, roli, zadań oraz obowiązków ujmowanych zarówno w perspektywie mikrostrukturalnej (małżonkowie wobec siebie oraz dzieci), jak i szerszej (rodzina) oraz makrostrukturalnej (społeczeństwo). I tak rodzina współdzieląc tę odpowiedzialność ze społeczeństwem jest zobowiązana do obrony i rozwoju ludzi ujmowanych tak w wymiarze jednostkowym, jak i zbiorowym (Wstęp). W tym kontekście warto zaakcentować obecną w dokumencie tezę dotyczącą posiadania przez Kościół świadomości, że dobro człowieka, społeczeństwa oraz Kościoła powiązane jest silnie z życiem rodziny rozumianej w sposób opisany wcześniej (Wstęp).

W *Karcie Praw Rodziny* brakuje wyrażonych explicite opozycji wobec pojęcia rodziny, możliwe jest jednak wskazanie na jedno sformułowanie, w ramach którego werbalizuje się niepoprawność jej utożsamiania wyłącznie ze zwykłą jednostką prawną, społeczną czy ekonomiczną. Stanowi ona bowiem również wspólnotę miłości i solidarności (Wstęp).

Działania podejmowane przez podmiot są w znacznej mierze spójne z asocjacjami dotyczącymi rodziny związanymi z przypisywanymi jej zadaniami lub mają charakter uszczegóławiający wobec nich. Analiza dokumentu pozwala na sformułowanie wniosku, że mają one wymiar normatywny i są tożsame znaczeniowo z funkcją prokreacyjną, opiekuńczą, ekonomiczną, socjalizacyjno-wychowawczą, kulturalną czy religijną (Wstęp, Art. 3-7, 9-11). Odnosząc się do funkcji rodziny ważne jest zauważanie, że w treści dokumentu obecny jest tradycyjny podział ról męskich i kobiecych, tzn. ojciec odpowiada za zapewnienie rodzinie środków finansowych warunkujących jej byt, matka za realizację działań o charakterze wychowawczym (Art. 10). Funkcja wychowawcza uznawana jest za prymarną funkcję rodziny, tzn. rodzina ma pierwszeństwo przed innymi podmiotami do jej realizacji (Art. 5). W dokumencie przyjęto szeroki sposób jej rozumienia, w jej ramach podejmowane są bowiem starania na rzecz rozwoju dziecka w powiązaniu z wartościami kulturalnymi, etycznymi, społecznymi, duchowymi i religijnymi ujmowanymi w perspektywie partykularnej i społecznej. Jej realizacja oparta jest na relacji różnych pokoleń, które z założenia mają wspierać się w osiągnięciu mądrości życiowej (Wstęp)

Dodatkowo, w poszanowaniu podmiotowości rodziny i jej praw, postulowanym działaniem podejmowanym przez rodziny jest zrzeszanie się i podejmowanie aktywności na rzecz swoich praw, a także cenięcia i uznawania jej roli (Wprowadzenie, Art. 8). Z treści dokumentu wyraźnie wynika, że postulowanymi działaniami analizowanej grupy są również wszystkie te stanowiące jej prawa.

Ostatnia grupa tworząca pole semantyczne słowa rodzina to działania wobec podmiotu, mające zróżnicowany charakter. Pierwszy ich rodzaj to te ukierunkowane na uświadamianie rodzinie jej roli oraz miejsca w społeczeństwie (Wprowadzenie). Kolejny to zachęcanie do zrzeszania się i podejmowania działań na rzecz obrony posiadanych przez nią praw (Wprowadzenie). W tekście *Karty Praw Rodziny* możliwe jest również odnalezienie wielu odwołań do wsparcia przyjmującego zróżnicowane formy, np. kształtowanie odpowiedniej polityki rodzinnej, pomocy o charakterze instrumentalnym i symbolicznym stanowiącej odpowiedź na jej codzienne powszechne potrzeby (również wychowawcze) i doświadczane trudności i mającego charakter polityczny,

społeczny, ekonomiczny i prawny (Art. 1, 3-6, 9-11). Analizując zapisy dotyczące rodzin wielkich i małych wnioskować można, że jego podstawową właściwością powinna być adekwatność do specyfiki funkcjonowania rodziny i wynikających z niej potrzeb (Art. 6). Twórcy analizowanego dokumentu postulują również podejmowanie aktywności, których celem jest uznawanie i ochrona rodziny, jej praw oraz dobra.

ZAKOŃCZENIE

Podsumowując prowadzone rozważania rozpocząć należy od konstatacji, że obraz rodziny znajdujący odzwierciedlenie w *Karcie Praw Rodziny* stanowi mozaikę elementów uniwersalnych, niezależnych od przyjętej perspektywy światopoglądowej oraz komponentów wpisujących się w tezy obecne w społecznej nauce Kościoła. W świetle wskazanych we Wstępie zróżnicowanych treściowo kontekstów warunkujących sposób podejścia do rodziny, obecność wątków światopoglądowych nie powinna być ani przedmiotem zdziwienia, ani krytyki. Mozaikowa specyfika dokumentu wydaje się być bowiem uwarunkowana zarówno sformułowanymi przez twórców celami dokumentu, jak i wspomnianymi we wstępie jego źródłami. Najważniejszymi egzemplifikacjami ujęcia rodziny niemającego charakteru ściśle korespondującego z chrześcijańskim ujęciem rodziny jest postrzeganie jej jako instytucji społecznej, zespolenia rodziców, dzieci i niekiedy dalszych krewnych, czynienie jej odpowiedzialną za wychowywanie dzieci, jej naturalność i priorytetowość wobec innych podmiotów odpowiadających za wychowanie i socjalizację, większość przypisywanych jej zadań, praw oraz powiązanie ich z prawami człowieka, a także postulat jej szeroko rozumianego wspierania. Główne wątki spójne z chrześcijańskim ujęciem rodziny to czynienie zalegalizowania związku kobiety i mężczyzny warunkiem zaistnienia rodziny, akcentowanie religijnych aspektów jej funkcjonowania i czynienie realizacji zadań związanych z funkcją religijną niezbędnymi, postrzeganie Boga i wizji chrześcijańskiej jako czynników konstytuujących jakość i specyfikę funkcjonowania rodziny.

Konstatacja dopełniająca odpowiedź na sformułowane pytanie badawcze dotyczy obecności w analizowanym dokumencie poglądów dotyczących rodziny nieuwzględniających jej przemian. Przykładem potwierdzającym sformułowaną tezę jest nie tylko wspomniane już utożsamianie rodziny z małżeństwem, lecz także tradycyjny podział ról pomiędzy matką odpowiedzialną głównie za realizację funkcji wychowawczej oraz ojcem będącym „żywicielem

rodziny”. Oczywiście uzasadnieniem takich treści jest powstanie *Karty Praw Rodziny* 40 lat temu, jednakże kwestia ta wymaga szerokiego namysłu nad tym czy obecność tego rodzaju wątków (wszystkich lub niektórych) nie stanowi uprawomocnienia dla zainicjowania działań zmierzających do jej aktualizacji. Taka inicjatywa byłaby też okazją do uzupełnienia jej o treści odnoszące się do współczesnych wyzwań stojących przez rodziną jako środowiskiem życia i funkcjonowania człowieka, które warunkują konieczność przypisywania jej kolejnych praw.

Odnosząc się do zagadnień teoretycznych przedstawionych w pierwszej części artykułu należy stwierdzić, że w *Karcie Praw Rodziny* możliwe jest zidentyfikowanie fraz wpisujących się w rozumienie rodziny jako grupy społecznej, instytucji społecznej oraz wspólnoty duchowej, jednakże dwa ostatnie wydają się zdecydowanie dominujące. Ponadto sposób ujmowania rodziny odpowiada podejściom strukturalnym, funkcjonalnym i uniwersalnym, wątki dotyczące podejścia inkluzyjnego mają marginalne znaczenie. W dokumencie znajduje się wiele odwołań do funkcji rodziny utożsamianych z jej zadaniami, choć ujęciu temu brakuje holistyczności. Największe znaczenie przypisywane jest bowiem funkcjom prokreacyjnej, socjalizacyjno-wychowawczej i religijnej, mniejsze – ekonomicznej, opiekuńczej i kulturalnej. Brakuje fraz odnoszących się do funkcji emocjonalnej, seksualnej, stratyfikacyjnej, identyfikacyjnej oraz rekreacyjno-towarzyskiej. Niezależnie od tego, że w *Karcie Praw Rodziny* za rodzinę uznawani są małżonkowie i ich dzieci, rodzicielstwo nie jest ujmowane jako partykularna kwestia, ale komponent całościowo postrzeganej rodziny i odnoszone jest zazwyczaj do podejmowania działań utożsamianych z wychowaniem dzieci i podmiotowością rodziców w zakresie podejmowania decyzji dotyczących ważnych dla potomstwa kwestii (np. edukacji). Analizując koncepcję wychowania jej ważne wymiary stanowią międzypokoleniowość, relacyjność, religijność oraz aksjologiczność.

Niezbywalną cechą prezentowanego obrazu jest kontekstualność wyrażająca się w kilku wymiarach. Pierwszy z nich powiązany jest z czasem powstania dokumentu, a także jego umiejscowieniem w konkretnym i dobrze zdefiniowanym nurcie światopoglądowym, co warunkuje wielorako jego treść. Kolejny aspekt kontekstualności jest konsekwencją uczynienia praw rodziny, a nie jej obrazu, głównym przedmiotem zainteresowania w dokumencie. Implikacją tego jest fragmentaryczność wizji rodziny, znajdującej w nim odzwierciedlenie oraz konieczność jej uzupełniania o lekturę innych dokumentów funkcjonujących na gruncie społecznej nauki Kościoła, dyskursu chrześcijańskiego czy publikacji naukowych.

Podsumowując, *Karta Praw Rodziny* przedstawia przynajmniej częściowo naukowo i dyskursywnie uprawomocniony sposób podejścia do rodziny. Niezależnie od tego, że nie cechuje się on zupełnością, zaakcentowanych zostało w nim wiele istotnych wątków inspirujących zarówno codzienne funkcjonowanie (chrześcijańskich) rodzin, jak i działania podejmowane przez podmioty działające na jej rzecz. Konstatacja ta stanowić może punkt wyjścia do podjęcia namysłu nad pedagogicznymi implikacjami obrazu rodziny i kontekstów związanych z jej funkcjonowaniem jako środowiskiem wychowawczym przedstawianymi w analizowanym dokumencie. Pierwszy wniosek koresponduje z ideą pedagogizacji rodziców, która współcześnie znacznie wykracza poza działania podejmowane przez szkołę, będąc ukierunkowana na realizację celów utożsamianych z budowaniem wspomnianej wcześniej rodzicielskiej kultury pedagogicznej. W tym sensie *Karta Praw Rodziny* może być istotną lekturą wskazującą na wątki antropologiczne, teleologiczne i aksjologiczne będące nie tylko perspektywą oglądu wychowania w rodzinie, lecz także stanowiące uprawomocnienie działań podejmowanych w jego ramach. Wieloaspektowość zagadnień zawartych w analizowanym dokumencie oraz zasygnalizowana w niej obecność – obok wątków światopoglądowych, również tych uniwersalnych – czyni tę lekturę poznawczo wartościową i możliwą do wykorzystania w trakcie inicjatyw podejmowanych przez Kościół Katolicki (np. na tzw. naukach przedmażeńskich czy warsztatach dla rodzin). Potencjał pedagogiczny dostrzegam również w obecności w *Karcie* poglądów dotyczących rodziny nieuwzględniających jej przemian. Wspomniane powyżej inicjatywy mogą być bowiem przestrzenią do dyskusji lub nawet badań empirycznych odpowiadających na pytanie czy jest to jej niedoskonałość, czy raczej element budowania świadomości i tożsamości wychowawczej chrześcijańskiego rodzica, a w konsekwencji przesłanką do podejmowania przez Kościół adekwatnych do ich wyników działań. Odnosząc się natomiast do stanowiącej nowe zjawisko pedagogizacji niedyrektywnej (por. Hetka, 2013), której jedną z cech stanowi jej ukierunkowanie na całość społeczeństwa, szerokie spektrum przypisanych rodzinie w *Karcie* praw oraz ich uniwersalność inspiruje praktyczny namysł pedagogiczny nad działaniami podejmowanymi na rzecz rodziny (również z nią) związanych z respektowaniem i ochroną jej praw, a także stanowiących wsparcie wobec sytuacji będących znakiem czasu czy będących przykładami kryzysu dotykającego jej.

BIBLIOGRAFIA

- ADAMSKI, F. (2021). *Rodzina wymiar społeczno-kulturowy*. Kraków: Wydawnictwo Petrus.
- ADAMSKI, F. (2003). Rodzina. W: T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI Wieku*. Tom 5 (s. 306-311). Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- BABICKI, Z. (2021). Rodzina w świetle Karty Praw Rodziny. *Pedagogika Społeczna Nova*, 1(2), 143-162. <https://doi.org/10.14746/psn.2021.2.09>
- BARANKIEWICZ, I., BOGDAŃSKA-MACIAK, M., PERKOWSKA-KLEJMAN, A., ZDUŃCZYK, N., ŻUREK, E. (2021). Dobro dziecka w projekcie kodeksu rodzinnego – analiza semantyczna pojęcia. *Praca Socjalna*, 6(36), 89-107. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0015.6697>
- BLASIAK, A. (2019). *Między (nie)obecnością a zaangażowaniem*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum.
- BRĄGIEL, J., MATYJAS, B., SEGIET, K. (2021). *Rodzina – rodzicielstwo – odpowiedzialność. Perspektywa pedagogiki społecznej*. Opole: Uniwersytet Opolski.
- DUDKIEWICZ, M. (2006). Zastosowanie analizy pola semantycznego i analizy gloss dla zaprezentowania sposobu postrzegania świata społecznego. *Przegląd Socjologii Jakościowej*, 2(1), 33-52.
- GRZEŚKOWIAK, A. (1992). Karta praw rodziny Stolicy Apostolskiej na tle międzynarodowych aktów praw człowieka. *Ethos*, 17(1), 109-131.
- HETKA, E. (2013). Pedagogizacja życia społecznego w optyce społeczno-pedagogicznej. *Societas Communitas*, 16(2), 75-96.
- HOGHUGH, M. (2004). Parenting – an introduction. W: M. Hoghugh, N. Long (red.), *Handbook of parenting. Theory and research for practice* (s. 1-18). London: Sage Publications.
- Karta Praw Rodziny* (2018). Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.
- KAWULA, S. (2009). Kultura pedagogiczna rodziców jako czynnik stymulacji rozwoju i wychowania młodego pokolenia. W: S. Kawula, J. Brągiel, i A. W. Janke (red.), *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki* (s. 335-357). Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- KUBICKI, P. (2009). Przemiany ojcostwa we współczesnej Polsce. W: M. Sikorska (red.), *Być rodzicem we współczesnej Polsce. Nowe wzory w konfrontacji z rzeczywistością* (s. 77-105). Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- KUŁACZKOWSKI, J. (2011). Cechy rodziny jako środowiska wychowawczego. W: J. Kułaczkowski, *Leksykon Pedagogiki Rodziny* (s. 35-39). Warszawa: Bonus Liber – Wydawnictwo i Drukarnia Diecezji Rzeszowskiej.
- KRIPPENDORP, K. (2004). *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*. Thousand Oaks: Sage.
- KWAK, A. (2003). Uniwersalność instytucji rodziny i kierunku jej przemian. W: Z. Tyszka (red.), *Życie rodzinne – uwarunkowania makro i mikrostrukturalne* (s. 11-23). Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- ŁOBOCKI, M. (2006). *Teoria wychowania w zarysie*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- OPOZDA, D. (2012). Struktura i treść jednostkowej wiedzy o wychowaniu. Studium pedagogiczne wiedzy rodziców i jej korelatów. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL – Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II.
- OPOZDA, D. (2019). Wymiary wychowania w rodzinie. W: D. Opozda, M. Parzyszek, *Wychowanie w rodzinie w wybranych zagadnieniach pedagogicznych* (s. 31-60). Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.

- SCHWARZ, B., SCHÄFERMEIER, E., TROMMSDORFF, G. (2005). Relations Between Value Orientation, Child-Rearing Goals, and Parenting: A Comparison of German and South Korean Mothers. W: W. Friedlmeier, P. Chakkarath i B. Schwarz (red.), *Culture and Human Development: The Importance of Cross-Cultural Research for the Social Sciences* (s. 203-230). Hove: Psychology Press.
- SEKŚCIŃSKA, I., PIÓRKOWSKA, A. (2020). Does Brexit mean Brexit? An analysis of the semantic field of the lexeme Brexit. *CROSSROADS. A Journal of English Studies*, 31, 66-87. <https://doi.org/10.15290/CR.2020.31.4.04>
- SIKORSKA, M. (2009). *Nowa matka, nowy ojciec, nowe dziecko. O nowym układzie sił w polskich rodzinach*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- SLANY, K. (2002). *Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego w ponowoczesnym świecie*. Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos.
- SMEDTS, G. (2008). Parenting and the Art of Being Parent. W: P. Smeyers, M. Depaepe (red.), *Educational Research: The Educationalization of Social Problems*. T. 3 (s. 109-123). Dordrecht: Springer.
- SZLENDAK, T. (2010). *Socjologia rodziny. Ewolucja, historia i zróżnicowanie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- ŚWIDRAK, E. (2013). *Świadomość wychowawcza we współczesnej rodzinie*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- TCHORZEWSKI A. M. DE (1990). *Funkcje edukacyjne rodziny. Studium diagnostyczno-anagnostyczne*. Bydgoszcz: Wyższa Szkoła Pedagogiczna.
- TYSZKA Z. (2001). *System metodologiczny wieloaspektowej integralnej analizy życia rodzinnego*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- WESOŁOWSKA, P. (2019). *Świadomość pedagogiczna współczesnych rodziców oraz jej źródła*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- ZAWADZKA, E. (2021). Parental Teleological Awareness Based on Research Conducted in Central Poland. *Przegląd Badań Edukacyjnych*, 2(35), 33-52. <https://doi.org/10.12775/PBE.2021.030>

OBRAZ RODZINY ZNAJDUJĄCY ODZWIERCIEDLENIE W KARCIE PRAW RODZINY

STRESZCZENIE

Celem tekstu jest dokonanie, na bazie metody analizy pola semantycznego, charakterystyki jednego z wariantów postrzegania rodziny. Tekstem stanowiącym źródło prowadzonej refleksji o charakterze empirycznym jest *Karta Praw Rodziny*, co uzasadnione jest czynnikami związanymi z celami i adresatami dokumentu, wątkami antropologicznymi stanowiącymi przesłanki założeniowe jego treści, a także zastosowanym w jego konstruowaniu podejściem syntezującym podejścia reprezentujące myśl Kościoła oraz wspólnot międzynarodowych.

Zgodnie z założeniami metody analizy pola semantycznego wymagającej „pozornego rozłożenia ciągu wypowiedzeniowego i porządku wypowiedzi po to, by złożyć je na powrót zgodnie z czytelnością znaczącą”, w treści *Karty Praw Rodziny* poszukiwano 6 rodzajów fraz – ekwiwalentów, określeń, asocjacji, opozycji, działań podmiotu i wobec podmiotu. Implikacją ich wewnętrznego zróżnicowania jest stworzenie płaszczyzny do kompleksowego opisanie obrazu rodziny w analizowanym dokumencie.

Główny wniosek z przeprowadzonej analizy wyraża się w stwierdzeniu, że obraz rodziny przedstawiony w „Karcie Praw Rodziny” ma wymiar kontekstualny oraz jest mozaiką podejść o charakterze uniwersalnym oraz wpisujących się w społeczną naukę Kościoła.

Słowa kluczowe: Karta Praw Rodziny; rodzina; chrześcijański obraz rodziny; analiza pola semantycznego.

IMAGE OF THE FAMILY PRESENTED IN *CHARTER OF THE RIGHTS OF THE FAMILY*

SUMMARY

The aim of the text is to describe, on the basis of the semantic field analysis method, the characteristics of one of the variants of family perception. The text constituting the source of the empirical reflection is the *Charter of the Rights of the Family*, which is justified by factors related to the objectives and addressees of the document, anthropological motifs constituting the assumptions of its content, as well as the approach used in its construction, which synthesizes the approaches representing the thought of the church and international communities.

According to the assumptions of the semantic field analysis method requiring “an apparent disassembly of the sequence of utterances and the order of expression in order to put them back together in accordance with the significant legibility”, 6 types of phrases (equivalents, descriptions, associations, oppositions, actions of the subject, actions towards the subject) were searched for in the content of the *Charter of the Rights of the Family*. The implication of their internal differentiation is the creation of a platform for a comprehensive description of the image of the family in the analysed document.

The main conclusion of the analysis is expressed in the statement that the image of the family presented in the “Charter of the Rights of the Family” has a contextual dimension and is a mosaic of universal approaches and inscribed in the social teaching of the Church.

Keywords: Charter of the Rights of the Family; family; Christian image of the family; semantic field analysis method.